dr hab. Marzanna Pomorska
Instytut Orientalistyki
Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
Katedra Turkologii

Kraków, 02.10.2019

Recenzja

osiągnięcia i dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego dr. Michała Németha w postępowaniu habilitacyjnym

Pan dr Michał Németh jest absolwentem dwóch filologii prowadzonych przez Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie: tytuły magistra w zakresie filologii węgierskiej i w zakresie filologii orientalnej – turkologii otrzymał w jednym roku, 2006. Już pięć lat później uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa na podstawie rozprawy *Unknown Lutsk Karaim letters in Hebrew script (19th – 20th centuries). A critical edition*. Od roku 2006 pracuje w Katedrze (obecnie: „zakładzie") Filologii Węgierskiej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, od roku 2013 na stanowisku adiunkta. W roku akademickim 2011/12 zatrudniony był ponadto na stanowisku starszego wykładowcy w Zakładzie Hebraistyki, Arameistyki i Karaimoznawstwa Katedry Studiów Azjatyckich na Wydziale Neofilologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Dr. Michał Németh kierował dotychczas trzema projektami badawczymi, z czego dwa są w toku: dwoma finansowanymi przez Narodowe Centrum Nauki oraz jednym finansowanym przez Europejską Radę ds. Badań Naukowych (ERC). Ten ostatni projekt badawczy zaplanowany został na lata 2019 – 2024, a dr Michał Németh jest jednym z czterech (!) polskich laureatów tego niezwykle prestiżowego grantu w roku 2018. Ponadto, w latach 2013 – 2018 był wykonawcą w projekcie finansowanym przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Wszystkie wyżej wymienione projekty badawcze koncentrują się wokół języka i językoznawstwa karaimskiego, a badania prowadzone są w oparciu o nieznane dotychczas w turkologii zabytki językowe.

Jak wynika z powyższego, językiem karaimskim i jego nieznanymi wcześniej zabytkami dr Michał Németh interesuje się od początku swojej pracy i konsekwentnie podąża tą naukową ścieżką. Jego badania karaimoznawcze koncentrują się przede wszystkim na historii języka karaimskiego, początkowo od drugiej połowy XIX w., obecnie, dzięki nowo odkrytym źródłom językowym, od drugiej połowy XVII w., ze szczególnym uwzględnieniem problemów fonetyki, morfologii, etymologii, składni, taksonomii oraz relacji języka karaimskiego z innymi językami kipczackimi i językami słowiańskimi. Równolegle, choć, co zrozumiałe, w ostatnich latach już w mniejszym natężeniu, poświęca Habilitant swoje badania językowi węgierskiemu, zwłaszcza jego etymologii i kontaktom z językami słowiańskimi, w tym z językiem polskim.

Rezultatem badań dr. Michała Németha są przede wszystkim publikacje: [1] trzy monografie autorskie oraz jedna, której jest współautorem, z czego trzy ukazały się po uzyskaniu stopnia doktora (dwie w roku 2011[1] i jedna w roku 2019), [2] w sumie 47 artykułów, z czego 37 zostało opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora oraz [3] niezwykle cenna, utworzona wspólnie z Anną Sulimowicz i Mariolą Abkowicz, udostępniona w Internecie baza danych dotyczących rękopisów i starodruków karaimskich w zbiorach prywatnych w Polsce (poz. E.1 w *Wykazie publikowanych prac naukowych*, załącznik nr 3a). Większość prac została opublikowana w języku angielskim, kilka w języku węgierskim, tureckim i polskim. Publikacje dr. Michała Németha spotkały się z szerokim zainteresowaniem środowiska, były wielokrotnie cytowane (po uzyskaniu stopnia doktora łącznie 84 razy, index Hirscha: 9), a monografie były również wielokrotnie recenzowane. Rezultaty swoich badań naukowych dr Michał Németh przedstawił podczas wystąpień na wielu konferencjach ogólnopolskich i międzynarodowych w Polsce i za granicą (Węgry, Czechy, Kirgistan), na posiedzeniach komisji PAN i PAU oraz Węgierskiej Akademii Nauk, a także w formie wykładów wygłoszonych na różnych uniwersytetach, między innymi na Uniwersytecie im. J. Gutenberga w Moguncji. Dr M. Németh jest również członkiem prestiżowego stowarzyszenia *Societas Uralo-Altaica* z siedzibą w Niemczech.

Za swoją działalność naukową dr Michał Németh otrzymał szereg nagród i stypendiów, w tym również za granicą: w roku 2012 nagrodę JM Rektora UJ w Krakowie, w roku 2014 prestiżowe wyróżnienie przyznawane młodym językoznawcom za wybitne osiągnięcia naukowe przez Węgierskie Towarzystwo Językowe przy Węgierskiej Akademii Nauk: Medal

[1] W *Wykazie opublikowanych prac naukowych*, załączniku nr 3a do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego błędnie podano na str. 2, że publikacja *Zwięzła gramatyka języka zachodniokaraimskiego z ćwiczeniami* została opublikowana w Poznaniu w roku 2008, a nie – jak powinno być – w roku 2011.

i nagrodę im. Zoltána Gombocza, w latach 2015 – 2018 stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców oraz dwukrotnie, w latach 2015 – 2018 oraz 2018 – 2019, stypendium badawcze Fundacji im. Aleksandra von Humboldta w Niemczech.

Równie imponująco przedstawia się działalność edytorska, popularyzatorska, organizacyjna i administracyjna oraz dydaktyczna Habilitanta. Po uzyskaniu stopnia doktora jest lub był On członkiem zespołów redakcyjnych recenzowanych czasopism naukowych: *Studia Etymologica Cracoviensia* (Kraków), *Almanach Karaimski* (Warszawa), *Karaite Archives* (Poznań), *International Journal of Eurasian Linguistics* (Lejda, wyd. Brill), jest również współautorem dwóch tomów jubileuszowych oraz dwóch bibliografii zawartych w tych tomach. Jest recenzentem wielu czasopism naukowych, poza wyżej wymienionymi również: *Archiv Orientální* (Praga), *Rocznik Orientalistyczny* (Warszawa) i *Nyelvtudományi Közlemények* (Budapeszt). Wielokrotnie wygłaszał też referaty popularyzujące naukę.

Dr Michał Németh chętnie angażuje się lub jest angażowany do prac na rzecz Uniwersytetu Jagiellońskiego, między innymi był przez lata pełnomocnikiem dziekana ds. jakości kształcenia, przedstawicielem pracowników niesamodzielnych w Radzie Wydziału Filologicznego, członkiem komisji rekrutacyjnej, opiekunem koła naukowego, a od 2018 roku nadal – członkiem Kapituły Stypendium Uniwersytetu Jagiellońskiego jako przedstawiciel Wydziału Filologicznego. Prowadzi również konsultacje dla osób ubiegających się o granty oraz bierze udział w pracach nad programem wsparcia i motywowania pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego w zakresie prowadzenia badań w międzynarodowych zespołach badawczych i aplikowania o zagraniczne środki na ich finansowanie.

Działalność dydaktyczna dr. Michała Németha została doceniona w 2012 r. nagrodą Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zajęcia dydaktyczne prowadzi On głównie dla studentów hungarystyki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, w przeszłości i obecnie są to: gramatyki (opisowa, historyczna, kontrastywna) języka węgierskiego, praktyczna nauka języka węgierskiego, ćwiczenia translatorskie, wstęp do językoznawstwa ogólnego, seminarium licencjackie. Dr Németh był promotorem jedenastu prac licencjackich i dwóch magisterskich). W roku akademickim 2011/12 prowadził również zajęcia dydaktyczne dla studentów Uniwersytetu im. Adam Mickiewicza w Poznaniu (lektorat języka karaimskiego i wstęp do filologii karaimskiej), w roku 2016 – ćwiczenia pod nazwą drugi język turecki: karaimski dla słuchaczy turkologii Uniwersytetu im. J. Gutenberga w Moguncji.

Jako osiągnięcie naukowe w myśl *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* wskazany został przez dr. Michała Németha cykl powiązanych tematycznie dziesięciu artykułów wyłącznego Jego autorstwa, zatytułowany w *Autoreferacie dorobku i osiągnięć naukowych* „Historia języka karaimskiego w okresie od drugiej połowy XVII wieku do drugiej połowy XIX wieku (na podstawie analizy nowo odkrytych zabytków językowych)". Artykuły te zostały napisane w języku angielskim, opublikowane w latach 2014 – 2018 w uznanych w środowisku, recenzowanych czasopismach naukowych, a ich łączna objętość to 256 stron. Są to: **[1]** *A historical phonology of Western Karaim. Alveolars and front labials in the south-western dialect*, Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis 131 (2014): 247 – 267 (w *Wykazie opublikowanych prac naukowych*, załączniku 3a do *Wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego* jest to pozycja B.24); **[2]** *A historical phonology of Western Karaim. The evolution of consonant harmony in the north-western dialect*, Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis 131 (2014): 353 – 369 (B.25); **[3]** *A historical morphology of Western Karaim: the* -p edi- *past tense in the south-western dialect*, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae 68/2 (2015): 215 – 228 (B.31); **[4]** *A historical phonology of Western Karaim. The process of its diversification into dialects*, Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis 132 (2015): 167 – 185 (B.32); **[5]** *A historical phonology of Western Karaim. The process of its diversification into dialects. Part 2. Supplementary data on the absolute and relative chronology of sound changes*, Rocznik Orientalistyczny 71/2 (2018): 146 – 161 (B.46); **[6]** *An early North-Western Karaim Bible translation from 1720. Part 1. The Torah*, Karaite Archives 2 (2014): 109 – 141 (B.27); **[7]** *An early North-Western Karaim Bible translation from 1720. Part 2. The Book of Ruth*, Karaite Archives 3 (2015): 49 – 102 (B.34); **[8]** *An early North-Western Karaim Bible translation from 1720. Part 3. A contribution to the question of the* stemma codicum *of the Eupatorian print from 1841*, Karaite Archives 3 (2015): 103 – 118 (B.35); **[9]** *A Crimean Karaim handwritten translation of the Book of Ruth dating from before 1687. Another contribution to the history of Crimean Karaim and to the question of the* stemma codicum *of the Eupatorian printed edition of the Tanakh from 1841*, Türk Dilleri Araştırmaları 26.2 (2016): 161 – 226 (B.38); **[10]** *An early North-Western Karaim text dating from before 1700. A linguist's contribution to the biography of Josef ha-Mashbir*, Almanach Karaimski 7 (2018): 83 – 98 (B.45).

Wszystkie wymienione powyżej artykuły są rezultatem szczegółowych analiz poczynionych w oparciu o stosunkowo niedawno odnalezione przez Habilitanta, nieznane

dotychczas turkologom karaimskie zabytki językowe: datowane na okres od drugiej połowy XVII do pierwszej połowy wieku XIX, zapisane odręcznie w karaimskim wariancie pisma hebrajskiego przekłady na dialekty karaimskie *Biblii* oraz modlitw, pieśni religijnych etc. Już samo dotarcie, skatalogowanie wraz ze szczegółowym opisem filologicznym, a następnie odczytanie, krytyczna analiza tych, co szczególnie należy podkreślić, datowanych lub możliwych do datowania kilkuset rękopiśmiennych zabytków językowych jest ogromnym osiągnięciem dr. Németha. Nie ulega wątpliwości, że zarówno sam proces odczytywania rękopisów pisanych w różnych odmianach pisma, jak i ten etap pracy, który dotyczył możliwie dokładnej datacji tekstów, wymagały od Niego wiedzy, umiejętności i doświadczenia, nie mówiąc już o tym, że przecież są one niezwykle czasochłonne. Ale dopiero zakończony sukcesem ten etap prac stać się mógł podstawą szczegółowych analiz językoznawczych, składających się na omawiane tutaj osiągnięcie naukowe. Analizy te i opublikowane ich rezultaty są znaczącym wkładem w językoznawstwo turkologiczne, gdzie, jak wiadomo, brak lub niedostatek dla bardzo wielu badanych przez nas języków zabytków datowanych na okres wcześniejszy niż druga połowa XIX w. utrudnia lub wręcz uniemożliwia jednoznaczne odpowiedzi na wiele pytań, zwłaszcza tych dotyczących fonetyki historycznej, możliwych ram czasowych i chronologii zmian. Tak też działo się w przypadku języka karaimskiego, gdzie przed odkryciem zabytków językowych, które następnie Habilitant poddał opracowaniu i analizie, najstarszymi datowanymi zabytkami były nieliczne osiemnastowieczne zabytki wschodniokaraimskie, które stały się podstawą prac Józefa Sulimowicza (publ. 1972, 1973) i Henryka Jankowskiego (1997), natomiast zachodniokaraimskimi źródłami językowymi datowanymi wcześniej niż XIX wiek nie dysponowaliśmy w ogóle.

Pięć artykułów, wymienionych wyżej w numeracji [6] – [10], poświęconych jest: tłumaczeniu na dialekt północno-zachodni języka karaimskiego fragmentów *Biblii* datowanych na rok 1720, tłumaczeniu *Księgi Rut* na dialekt krymski języka karaimskiego, datowanemu na okres przed 1687 r. oraz tekstowi w północno-zachodnim dialekcie karaimskim sprzed roku 1700, czyli najstarszemu datowanemu tekstowi w tym dialekcie. Każdy z tych artykułów zawiera, co oczywiste, transkrypcję oraz tłumaczenie na język angielski reprezentatywnych fragmentów bądź całości rzeczonych tekstów, faksymile, opisy filologiczne zabytków, ale także, co bardziej istotne z naukowego punktu widzenia, wstępne wyniki wielostronnych analiz języka tłumaczeń dotyczących przede wszystkim najbardziej charakterystycznych zjawisk ortograficznych, fonologicznych, morfonologicznych, morfologicznych, składniowych i leksykalnych, w tym etymologicznych. Rezultatem tych analiz jest także propozycja osadzenia

w czasie procesu dywersyfikacji języka zachodniokaraimskiego na dialekty, a także próba ustalenia miejsca dialektów języka karaimskiego w klasyfikacji języków turkijskich. Tłumaczenia będące podstawą dalszych analiz są bardzo ważnym źródłem do wielostronnych badań nad, przede wszystkim, fonetyką historyczną dialektów języka karaimskiego, gdyż dokumentują one język w okresie zmiany pierwotnej harmonii samogłoskowej w tzw. harmonię spółgłoskową – szczegółowy opis tego procesu został przedstawiony jako osobny wynik badań w artykule wymienionym powyżej w punkcie [2]. Dodatkowo dr Németh dokonał krytycznego porównania opracowywanych przezeń rękopisów z dostępnymi edycjami rękopisów odpowiednich fragmentów *Biblii* w innych dialektach karaimskich, co również pozwoliło Mu odnieść się do problemu „stemma codicum".

Pięć artykułów, wymienionych wyżej w numeracji [1] – [5] jest rezultatem szczegółowych analiz wybranych problemów językoznawczych, analiz, które dr Németh oparł na zgromadzonym przez siebie materiale językowym. Artykuł [1] jest prezentacją wyników obserwacji dotyczących przesunięcia artykulacyjnego przedniojęzykowych afrykat i spółgłosek frykatywnych w dziąsłowe, odpowiednio: *č* > *c*, *š* > *s*, *ž* > *z*, *ǯ* > *ʒ* oraz delabializacji przedniojęzykowych samogłosek labialnych *ö* > *e* i *ü* > *i*; artykuł [2] – procesu palatalizacji spółgłosek kosztem depalatalizacji następujących po nich samogłosek palatalnych, czyli procesu formowania się tzw. harmonii spółgłoskowej; artykuł [3] – nieopisywanych uprzednio dla języka karaimskiego form czasu przeszłego na *-p edi* (*plusquamperfectum II*); artykuł [4], opublikowany w 2015 r. dotyczy problemu wstępnej datacji zmian fonetycznych w zachodnich dialektach języka karaimskiego, omawianych szczegółowo w innych artykułach (por. wyżej), natomiast artykuł [5], opublikowany w 2018 roku, uzupełniony został o rezultaty badań prowadzonych w trzech latach dzielących go od wydania artykułu [4] i jest już ostateczną próbą odpowiedzi na pytanie w kwestii dywersyfikacji języka zachodniokaraimskiego na dialekty.

Ustalenie zmian fonologicznych oraz próba ich chronologii nie byłyby możliwe, gdyby nie udało się ustalić faktycznej fonetycznej wartości zapisów analizowanych tekstów. Dlatego też Habilitant dużo uwagi poświęca problemowi reguł i tendencji ortograficznych, ustala wartości dyskusyjnych w kontekście języka karaimskiego liter alfabetu hebrajskiego i robi to w sposób drobiazgowy i krytyczny (por. np. [1], str. 253ff.), co czyni wiarygodnymi ostateczne wnioski.

Analiza zgromadzonych materiałów leksykalnych pozwoliła dr. Némethowi nie tylko na prezentację wniosków, często nowych dla turkologów, ale również na krytyczne odniesienie się do niektórych dotychczasowych twierdzeń i dyskusji naukowych dotyczących języka

karaimskiego (por. np. [2], str. 353ff., [7], str. 87; [9]: str. 209ff.; por. też artykuł spoza tych ujętych w osiągnięciu naukowym, oznaczony w *Wykazie publikowanych prac naukowych*, załącznik 3a pod numerem B.36). Pozwoliła ona również na potwierdzenie w materiale językowym pewnych formułowanych we wcześniejszej literaturze tez dotyczących periodyzacji języka karaimskiego (np. Musaev, Shapira, Jankowski). Wkładem Habilitanta w naukę jest Jego propozycja periodyzacji rozpadu języka zachodniokaraimskiego na dialekty. Tym samym prace Habilitanta są ważnym przyczynkiem do badań historyczno-porównawczych również innych języków turkijskich, szczególnie kipczackich: osiągnięcia dr. Michała Németha umożliwiają dalsze szczegółowe badania języka, dla którego turkolodzy nie dysponowali dotychczas tak odległymi w czasie materiałami językowymi, są jednocześnie przyczynkiem i wkładem we wciąż brakujący w turkologii wyczerpujący opis gramatyki porównawczej wszystkich współczesnych i martwych języków turkijskich. Prace dr. Németha, choć nie wyczerpują tematu określonego w *Autoreferacie* jako „Historia języka karaimskiego [...]", to z pewnością są znaczącym wkładem w rozwój językoznawstwa turkologicznego, tym cenniejszym, że dotyczą języka prawie wymarłego. Biorąc pod uwagę aktywność naukową Habilitanta, a zwłaszcza kierowanie projektami badawczymi, w tym wspomnianym wyżej i zaplanowanym na lata 2019 – 2024 bardzo prestiżowym projektem finansowanym przez Europejską Radę ds. Badań Naukowych, mamy pewną gwarancję kontynuacji tych badań i publikacji kolejnych wniosków. Dla uzupełnienia można jeszcze dodać, że listy wykorzystanych źródeł poświadczają, iż własne badania Habilitanta zostały solidnie osadzone na dotychczasowych rezultatach badań zarówno karaimoznawczych, jak i ogólnoturkologicznych.

W konkluzji stwierdzam, że dr Michał Németh poprzez swoje osiągnięcie naukowe, jak również inny dorobek naukowy wniósł znaczący wkład w rozwój dziedziny nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo, tym samym dorobek ten spełnia wymogi *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Wraz z pozostałymi osiągnięciami organizacyjnymi, dydaktycznymi i popularyzatorskimi stanowi podstawę do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego. Niniejszym wnoszę o dopuszczenie dr. Michała Németha do dalszych etapów postępowania.

Marianna Pomorska